

על היושרה, ראיית הטוב והבחנת העיקר מהטפל

ד"ר יוסי לונדין,

ראש התכנית להוראת האזרחות ומרצה בהתמחות להיסטוריה

יעדיפו בדרך כלל לצמצם את יכולותיו של השלטון בכל תחום שבו הוא עלול לפגוע ברצונותיהם ובזכויותיהם של האזרחים, ואילו רפובליקנים יעדיפו לתת כלים משמעותיים יותר להבטחת האינטרסים הלאומיים כפי שהם נתפסים בידי השלטון הנבחר.

מחלוקות רבות בחברה הישראלית ממוקמות על ציר זה שבין הליברלים והרפובליקנים. שאלות כמו הוראת פתיחה באש במקרה של סכנת חיים מצד אויב, שמירת סודות המדינה ומיתון הביקורת עליה, בעיקר בחו"ל, חוקים המחייבים אופי דתי ברשות הרבים או מהלכים המביאים לעידודו של השירות הלאומי והצבאי, כל אלו נתונים במחלוקת בין המחנה הדתי והלאומי, שהם בדרך כלל בעלי עמדות רפובליקניות, ובין מחנה השמאל, שאנשיו דוגלים בדרך כלל בעמדות ליברליות.¹ אחת המחלוקות הקשות ביותר החוצצות בין ליברלים לרפובליקנים היא שאלת ההתייחסות לחשודים בטרור. הליברלים דורשים להעניק גם לחשודים בטרור את הזכויות המקובלות (מעצר רק על פי משפט, חקירה בצורה מקובלת, מעצר בתנאים סבירים וכו') כפי שמקבל כל אדם החשוד בפשע, ואילו רפובליקנים, הטוענים כי טרוריסטים מאיימים על עצם קיומה של המדינה, דורשים להפעיל כלפיהם אמצעי חירום כמו מעצר ללא משפט (מנהל), חקירות באמצעים אגרסיביים, מאסר בתנאים מחמירים וענישה סביבתית, אם (ורק אם!) הסביבה תומכת בטרור, וכדומה.²

כמובן שאין דומה מקרה מסוים למשנהו וקיימים הבדלים גדולים בין אויב חיצוני למורדים פנימיים, בין אזרחי המדינה ובין אלו שאינם נהנים מזכויות האזרח, בין חריגה מקומית ומצומצמת ובין חברה שכולה שופעת הסתה ורצח, בין אידאולוגים נוקשים הנחושים במעשיהם ובין נוער נושר וכואב שנטה לדרך רעה, אולם

פרשת דומא וכל המסתעף ממנה מטלטלת את עולמנו ומציבה אותנו בפני שאלות חינוכיות וערכיות לא פשוטות. בשעה שנכתבות שורות אלו עדיין פרטים רבים חסויים והבלבול רב על הוודאות. בשל מציאות זאת ובשל הסערה הרגשית שבה מצויים רבים מאתנו, שלעתים חשופים לפרשה והשלכותיה גם ברמה הקהילתית והמשפחתית, עולות לדיון ציבורי (אם ניתן לקרוא כך להתלהמות האדירה מכל הקצוות) שאלות שונות המתערבבות זו בזו ומותירות אותנו, וכל שכן את תלמידינו, תמהים ונבוכים.

ננסה להציג להלן שלושה עקרונות חינוכיים: היושרה, מציאת נקודת הטוב גם בעומק השלילה, וההבחנה בין עיקר לטפל. עקרונות אלו עשויים לסייע לנו ולתלמידינו להתמודד עם הימים הכאובים העוברים עלינו.

א. **היושרה** (אינטגרטי בלע"ז): אחת התכונות החשובות ביותר בחיינו האישיים וכל שכן בשיח הציבורי היא תכונת היושרה: החובה להיות עקיב ונאמן לדרכך ושיטתך גם בשעה שהדברים אינם נוחים לך.

בסוגיה הכאובה שלפנינו ניתן להבחין בצורך שביושרה בעיקר על רקע ההבחנה בין רפובליקנים לליברלים.

במדעי המדינה מקובל כידוע לסווג את אופיים של הדמוקרטיות המודרניות לכאלו הדוגלות בגישה הליברלית ולאילו המעדיפות אופי רפובליקני. יש הבדלים רבים בין הגישות, אולם החשובה שבהן היא שאלת מקומו של האינטרס הציבורי והלאומי לעומת זכויותיו, אושרו ורצונותיו החופשיים של הפרט. גם הליברלים הקיצוניים ביותר מודעים לצורך להגביל לעתים את רצונותיו של הפרט בשל האינטרס הכללי, וגם הרפובליקנים, שאינם חפצים להיגרר לאופי פשיסטי חלילה, מבינים היטב כי אסור למדינה לרמוס את הפרט. השאלה היא מהו המינון הנכון. ליברלים

² במשפט העברי ניתן להכניס את אמצעי החירום תחת הכותרת "משפט המלך", השונה מהמשפט הרגיל. ראו בהרחבה בדרשות הר"ן, דרוש יא.

¹ במאמר מוסגר ניתן לציין כי גם המערכה הניטשת מזה שנים ארוכות על אופיו של מקצוע האזרחות, נובעת בבסיסה מהשאלה אם יש לחנך כמה שיותר לערכים ליברליים או שמא יש לתת מקום משמעותי לתפיסות רפובליקניות.

הדרישה ליושרה בעינה עומדת. חסידי הליברליות הזועקים חמס על פגיעה בזכויות נחקרים ערבים אינם יכולים למלא פיהם שחוק לאיד כאשר אנשי ימין סובלים מנחת זרועו הקשה של השב"כ, וגם להפך: אלו התובעים יד קשה כנגד כל איום על ביטחון המדינה אינם יכולים להתפתל ללא גבול ולטעון כי באיום הנשקף מצד יהודים יש לטפל באמצעים משטורתיים רגילים. מבחן היושרה העומד לפתחם של כל אחד מהצדדים הוא קשה ונוקב, אולם תוצאותיו ימשיכו ללוות אותנו גם בסוגיות הציבוריות הבאות שיעמדו על הפרק.

ב. **ראיית הטוב גם בעומק השלילה:** מתורת האורות של הראי"ה קוק למדנו לקחת לעצמנו את הטוב שבכל אידאה ורעיון הפועלים בעולם, כולל אלו שמהותם העיקרית היא שלילה ורוע. מציאת הטוב בכל דבר היא מלאכה מורכבת ומסוכנת העלולה להביא אותנו להזדהות עם רעיונות שליליים ובעייתיים. ובכל זאת, בניגוד מסוים לנאמר להלן, דומה כי הפרשייה הכאובה מלמדת אותנו לראות את הטוב שבתורות הליברליות הקיצוניות, המבכרות תמיד את זכויות הפרט והמציבות סימן שאלה סביב אמירות השלטון ומעשיו. שאלת החקירות והעינויים, שתתברר מן הסתם בהמשך, המחישה לנו בצורה הכואבת ביותר את הצורך ללמוד מעט מיריבינו האידאולוגיים, כי לעתים יש צורך לפקח על השלטון (גם כאשר מעשיו ככלל מוצדקים לחלוטין). סוגיה זו תעסיק אותנו מן הסתם יותר ויותר כאשר תתבהר התמונה כולה.

מסביב לדפים

ג. **ההבחנה בין עיקר לטפל:** בשעה שבה נכתבות שורות אלו כבר רועמים להם תופי "הטס-טס" המעלים על המוקד (כרגיל בפרשיות מסוג זה) את הציונות הדתית, יישוביה, רבניה, תורתה ואנשיה. כרגיל, גם במקרה זה יש לומר בקול צלול וברור, בעיקר באוזני צעירים ומבוגרים הנבוכים מה"צונאמי" המתרגש, כי תורתנו לא תימוט. האמונה בצדקת הדרך של הציונות הדתית, במצוות יישוב הארץ על כל חלקיה, מאחזיה וגבעותיה, החינוך למסירות למען הכלל ולאהבת התורה, העם והארץ, הגאווה על כך שחניכינו נמצאים יותר ויותר בכל מוקדי ההשפעה, האמונה (כן, המשיחית, מילה שאין להתבייש בה) כי ה' שב את שבות ציון וכי בסופו של דבר "עתידה בת קול לפצפץ בראשי ההרים ולומר: מי שפעל עם א-ל יבוא ויטול את שכרו", כל אלו עומדים בעינם, הולכים ומתעצמים. אין הדבר סותר גינוי מוחלט ותקיף בלי "אבל" לפשעים שנעשו; אין הדבר סותר התמודדות אמיצה ואם נצרך גם קשה עם בעיות, עם נוער שסטה מן הדרך, עם אלו החושבים לקצר את הדרך ועשויים להמיט אסון על עצמם, סביבתם ועל כולנו, אולם בין התמודדות זאת ובין המשך העמידה האמיצה והגאה על עקרונותינו, גם אל מול גל תקשורת פוליטי ופופוליסטי עכור – אין ולא כלום.

יעזרנו הקב"ה לצלוח את הימים הקשים הללו, ללמוד וללמד את הלקח הנדרש, לחזור ולמקד את עיסוקינו בהתמודדות העיקרית עם האויבים מבחוץ הקמים עלינו לכולתנו ולהמשיך הלאה בדרך העולה בית אל.

- א. מי שמוכנה לשתף את כלל הבנות במחשבות בתחומי החינוך והחיים, המתאימות לרוח של 'בעין חינוכית', מוזמנת לשלחן אליי: vizel@orot.ac.il
- ב. ניתן לעשות מנוי אישי (ללא עלות) על דפי 'בעין חינוכית'. נא לפנות לשרון: sharonz@orot.ac.il
- ג. מומלץ לשמור על דפי 'בעין חינוכית' לשימוש עתידי.
- ד. נשמח אם תפיצו את הדברים הלאה, למשפחה ולחברים מחוץ למכללה.